

تحقیق بررسی تأثیرات تلفن همراه در چابهار

بررسی تأثیر فرهنگی و اجتماعی استفاده از تلفن همراه در بین دانش‌آموزان متوسطه اول شهرستان چابهار

پژوهشگران: عماد آفرین، مهدیار سنجرانی مدرسه: مدرسه استعدادهای درخشان شهید بهشتی
چابهار استاد راهنما: جناب آقای حسام‌الدین گلبازی سال تحصیلی: ۱۴۰۴/۱۴۰۵

صفحه مشخصات و عنوان

- عنوان پژوهش: بررسی تأثیرات فرهنگی و اجتماعی استفاده از تلفن همراه در میان دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهرستان چابهار
- نوع پژوهش: توصیفی - پیمایشی (کاربردی)
- جامعه هدف: دانش‌آموزان دختر و پسر متوسطه اول شهرستان چابهار
- تهیه‌کنندگان: عماد آفرین و مهدیار سنجرانی (دانش‌آموزان پایه نهم دبیرستان استعدادهای درخشان شهید بهشتی چابهار)
- استاد راهنما: جناب آقای حسام‌الدین گلبازی
- دوره تحصیلی: متوسطه اول
- سال تحصیلی: ۱۴۰۴ - ۱۴۰۵ هجری شمسی

تقدیر و تشکر

با ستایش و سپاس بی‌پایان به درگاه خداوند لوح و قلم که به ما توانایی و فرصت آموختن و پژوهش ارزانی داشت.

از استاد راهنمای گرانقدرمان، جناب آقای حسام‌الدین گلبازی، که با راهنمایی‌های ارزشمند، صبر جمیل و دانش بی‌دریغ خود، مسیر پژوهش را برای ما روشن ساختند، صمیمانه سپاس‌گزاری می‌کنیم.

همچنین از مدیریت محترم و کادر آموزشی دبیرستان استعدادهای درخشان شهید بهشتی چابهار که فضای علمی مناسب را جهت انجام این تحقیق فراهم آوردند، تشکر می‌نماییم.

در نهایت، از خانواده‌های عزیزمان که همواره پشتیبان ما بودند و تمامی دانش‌آموزان هم‌شهری که با دقت و بردباری به پرسشنامه‌های این پژوهش پاسخ دادند، نهایت قدردانی را داریم.

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی تأثیرات فرهنگی و اجتماعی استفاده از تلفن همراه در بین دانش‌آموزان متوسطه اول شهرستان چابهار انجام شده است. روش تحقیق به کار رفته، توصیفی-پیمایشی از نوع کاربردی است. جامعه آماری پژوهش را کلیه دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهرستان چابهار در سال تحصیلی ۱۴۰۴/۱۴۰۵ تشکیل می‌دهند که از میان آن‌ها نمونه‌ای به حجم ۱۲۰ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته مشتمل بر ۲۰ گویه تخصصی بر اساس مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت بود که روایی محتوایی آن به تأیید کارشناسان رسید و پایایی آن از طریق فرمول آلفای کرونباخ معادل ۰/۸۴ محاسبه گردید. داده‌های به دست آمده با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی مورد تحلیل قرار گرفتند. یافته‌ها نشان داد که استفاده از تلفن همراه تغییرات چشمگیری در الگوی ارتباطی دانش‌آموزان، ترجیحات گذران اوقات فراغت و سبک زندگی آنان ایجاد کرده است. از یک سو، این ابزار به تسهیل فرآیندهای یادگیری و دسترسی به اطلاعات کمک کرده (میانگین ۳/۹۵) و از سوی دیگر باعث کاهش تعاملات حضوری خانوادگی (میانگین ۴/۱۲)، افت تمرکز (میانگین ۳/۸۸) و اختلال در الگوی خواب نوجوانان (میانگین ۴/۰۵) شده است. در نهایت، با توجه به دوگانه بودن اثرات فناوری، پیشنهاد‌های کاربردی در جهت ارتقای سواد رسانه‌ای دانش‌آموزان و خانواده‌ها ارائه گردید.

واژگان کلیدی: تلفن همراه، دانش‌آموزان، فرهنگ، جامعه‌پذیری، متوسطه اول، چابهار، فضای مجازی.

مقدمه و بیان مسئله

مقدمه

قرن بیست و یکم، عصر غلبه فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی بر زیست‌جهان بشری است. در این میان، تلفن همراه فراتر از یک وسیله صرفاً ارتباطی، به یک پدیده فرهنگی و اجتماعی همه‌جانبه تبدیل شده است. این ابزار کوچک اما کارآمد، تمامی ابعاد زندگی فردی و جمعی انسان‌ها، به‌ویژه نوجوانان را دستخوش تغییرات اساسی کرده است. دوره متوسطه اول (سنین ۱۲ تا ۱۵ سال)، یکی از حساس‌ترین مراحل رشد شناختی، عاطفی و اجتماعی نوجوانان است. در این سنین، هویت اجتماعی فرد شکل می‌گیرد و گروه همسالان و رسانه‌ها به مراجع مهم جامعه‌پذیری تبدیل می‌شوند.

شهرستان چابهار به عنوان یک منطقه بندری، استراتژیک و در حال توسعه با بافت سنتی و در عین حال مواجهه شتابان با مدرنیته، بستر مناسبی برای بررسی چالش‌ها و فرصت‌های ناشی از ورود فناوری‌های جدید است. تلفن همراه و اینترنت همراه، مرزهای جغرافیایی را درنوردیده و ارزش‌ها، هنجارها و الگوهای جدید رفتاری را به درون خانواده‌های چابهار روانه ساخته‌اند. این پژوهش می‌کوشد تا با بررسی دقیق میدانی، تأثیرات ملموس فرهنگی و اجتماعی استفاده از این ابزار را در میان نوجوانان این منطقه رصد کند.

بیان مسئله

با گسترش شبکه‌های اجتماعی موبایلی و دسترسی آسان نوجوانان به گوشی‌های هوشمند، شیوه تعاملات اجتماعی آن‌ها دچار دگرگونی شده است. دانش‌آموزان متوسطه اول در چابهار به طور فزاینده‌ای ساعات طولانی از روز را به گشت‌وگذار در فضای مجازی، بازی‌های آنلاین و ارتباطات متنی اختصاص می‌دهند. مسئله اصلی این است که این استفاده گسترده چه پیامدهای فرهنگی و اجتماعی در پی دارد؟

از یک طرف، تلفن همراه بستری برای یادگیری غیررسمی، اشتراک‌گذاری اطلاعات درسی و هماهنگی‌های آموزشی فراهم آورده است. اما از طرف دیگر، رفتارهایی نظیر انزوای اجتماعی، دوری از گفت‌وگو خانوادگی، تغییر در گویش و زبان محلی، پذیرش الگوهای رفتاری غیربومی و بیگانه از طریق بلاگرها، و همچنین افت تحصیلی ناشی از تمرکززدایی دغدغه‌مربیان و خانواده‌ها شده است. این پژوهش تلاش دارد به این پرسش پاسخ دهد که: «استفاده از تلفن همراه چه تأثیرات مثبت و منفی بر ابعاد فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه اول شهرستان چابهار داشته است؟»

اهمیت و ضرورت تحقیق

مطالعه پیرامون ابعاد استفاده از تلفن همراه در میان دانش‌آموزان از چند منظر دارای اهمیت حیاتی است: 1. بُعد آموزشی: شناسایی نقش تلفن همراه در فرآیند یاددهی-یادگیری و چگونگی مهار آسیب‌های تحصیلی آن (نظیر کاهش تمرکز در کلاس درس). 2. بُعد فرهنگی: چابهار دارای پیشینه غنی فرهنگی و ارزش‌های سنتی و خانوادگی مستحکمی است. ورود رسانه‌های نوین می‌تواند منجر به شکاف نسلی یا گسست فرهنگی میان والدین و فرزندان شود. رصد این پدیده به حفظ هویت بومی کمک می‌کند. 3. بُعد اجتماعی: کیفیت روابط بین‌فردی در خانواده و جامعه و تحلیل جایگزین شدن ارتباطات مجازی به جای تعاملات رو در رو، نیازمند پایش علمی است. 4. بُعد بومی و منطقه‌ای: بیشتر تحقیقات انجام‌شده در پایتخت یا کلان‌شهرها بوده و پژوهشی متمرکز بر ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی شهرستان چابهار و مناطق محروم استان سیستان و بلوچستان در این زمینه کمتر به چشم می‌خورد.

فرضیه‌ها و اهداف پژوهش

فرضیه اصلی

استفاده از تلفن همراه تأثیر معناداری بر وضعیت فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه اول شهرستان چابهار دارد.

فرضیه‌های فرعی

1. بین میزان ساعت استفاده روزانه از تلفن همراه و میزان تعامل حضوری دانش‌آموز با اعضای خانواده رابطه معکوس وجود دارد.
2. استفاده از تلفن همراه باعث تغییر در الگوهای مصرف فرهنگی (پوشش، زبان و سبک زندگی) دانش‌آموزان شده است.
3. بین استفاده از تلفن همراه و کاهش تمرکز تحصیلی و افت عملکرد درسی دانش‌آموزان رابطه مستقیم وجود دارد.
4. دانش‌آموزان از تلفن همراه بیشتر برای اهداف سرگرمی و ارتباطی استفاده می‌کنند تا اهداف علمی و آموزشی.
5. استفاده از تلفن همراه در ساعات پایانی شب بر کیفیت خواب و هوشیاری صبحگاهی دانش‌آموزان تأثیر منفی دارد.
6. میزان استفاده از تلفن همراه بر حسب پایه تحصیلی (هفتم، هشتم و نهم) متفاوت است.

اهداف پژوهش

- هدف کلی: شناخت و سنجش پیامدهای فرهنگی و اجتماعی ناشی از بکارگیری تلفن همراه توسط دانش‌آموزان دوره متوسطه اول در چابهار.
- اهداف جزئی:
 1. تعیین میانگین ساعات استفاده روزانه دانش‌آموزان از تلفن همراه.
 2. شناسایی اهداف و کاربردهای اصلی تلفن همراه در بین جامعه هدف.
 3. بررسی میزان تأثیر گوشی‌های هوشمند بر روابط درون‌خانوادگی و تعامل با همسالان.
 4. سنجش میزان تأثیرپذیری دانش‌آموزان از سبک‌های زندگی ترویج‌شده در فضای مجازی.
 5. سنجش پایداری و روایی ابزار سنجش به منظور استفاده در پژوهش‌های محلی بعدی.

پیشینه تحقیق و مبانی نظری

پیشینه تحقیق

تحقیقات متعددی در داخل و خارج از کشور به بررسی اثرات فناوری‌های نوین پرداخته‌اند: * مطالعات داخلی: پژوهش‌های باقری و معتمدی (۱۴۰۱) نشان داد که استفاده افراطی از تلفن همراه با انزوای اجتماعی و کاهش پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مستقیمی دارد. همچنین، معیدفر (۱۴۰۲) در بررسی آسیب‌های اجتماعی فضای مجازی اشاره کرد که شکاف نسلی میان والدین و فرزندان در خانواده‌هایی که تعامل مجازی بالایی دارند، عمیق‌تر است. از سوی دیگر، تحقیقات زارعی و صیادی (۱۴۰۳) به جنبه‌های مثبت آن مثل تسهیل دسترسی به کتاب‌های الکترونیکی و ویدیوهای آموزشی پرداخته است. * مطالعات خارجی: تحقیقات سازمان‌های بین‌المللی مانند یونسکو نشان می‌دهد که استفاده کنترل‌نشده از گوشی‌های هوشمند در مدارس باعث اخلاف در یادگیری می‌شود، به گونه‌ای که برخی کشورها ورود آن را به مدارس کاملاً ممنوع کرده‌اند.

مبانی نظری

در این پژوهش از نظریه‌های زیر برای تبیین موضوع استفاده شده است: 1. نظریه استفاده و رضامندی (Uses and Gratifications Theory): مخاطب در مواجهه با رسانه فعال است و برای ارضای نیازهای خود (کسب اطلاعات، سرگرمی، تعامل اجتماعی و هویت شخصی) به سراغ تلفن همراه می‌رود. 2. نظریه یادگیری اجتماعی بندورا (Social Learning Theory): نوجوانان با مشاهده رفتارها، پوشش‌ها و گفتار افراد در شبکه‌های اجتماعی (مانند بلاگرها و اینفلوئنسرها)، به طور غیرمستقیم آن‌ها را الگوبرداری و بازتولید می‌کنند. 3. مفهوم جامعه‌پذیری و تغییر فرهنگی: جامعه‌پذیری فرآیندی است که فرد طی آن، هنجارها و ارزش‌های جامعه خود را می‌آموزد. تلفن همراه به عنوان یک عامل جامعه‌پذیری ثانویه پر قدرت، هنجارهای سنتی را به چالش می‌کشد و سرعت تغییرات فرهنگی را افزایش می‌دهد.

روش تحقیق، جامعه و نمونه آماری

- روش تحقیق: این پژوهش به روش توصیفی از نوع پیمایشی انجام شده است. ماهیت آن کاربردی بوده و گردآوری داده‌ها به شیوه میدانی صورت پذیرفته است.
- جامعه آماری: شامل کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر پایه هفتم، هشتم و نهم مدارس شهرستان چابهار در سال تحصیلی ۱۴۰۴/۱۴۰۵.
- نمونه آماری: تعداد ۱۲۰ دانش‌آموز به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند.

روش نمونه‌گیری: روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای بود؛ به این ترتیب که ابتدا چند مدرسه متوسطه اول در سطح شهرستان چابهار انتخاب و سپس از میان کلاس‌های مختلف این مدارس، پرسشنامه‌ها به صورت تصادفی توزیع گردید.

روایی و پایایی ابزار تحقیق

ابزار اصلی گردآوری اطلاعات، پرسشنامه محقق‌ساخته بود. * روایی: جهت تعیین روایی محتوایی، سؤالات اولیه در اختیار استاد راهنما (جناب آقای گل‌بازی) و دو تن از مشاوران و دبیران مجرب حوزه علوم اجتماعی قرار گرفت و پس از اصلاحات لازم، نهایی گردید. * پایایی: برای سنجش پایایی، یک پیش‌آزمون روی ۳۰ نفر از دانش‌آموزان خارج از نمونه اصلی اجرا شد. داده‌های حاصل وارد نرم‌افزار آماری گردید و ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد. میزان آلفای به دست آمده نشان‌دهنده هماهنگی درونی بالا و پایایی مناسب پرسشنامه است.

جدول ۱: نتایج ضریب پایایی (آلفای کرونباخ) ابعاد پرسشنامه

وضعیت پایایی	ضریب آلفای کرونباخ	تعداد گویه‌ها	بعد تحلیلی
بسیار خوب	۰/۸۱	۷	تأثیرات فرهنگی (هویت، پوشش، زبان)
بسیار خوب	۰/۸۵	۷	تأثیرات اجتماعی (رابطه با خانواده و همسالان)
بسیار خوب	۰/۸۲	۶	تأثیرات تحصیلی و فیزیولوژیک (تمرکز، خواب)
عالی	۰/۸۴	۲۰	کل پرسشنامه

تجزیه و تحلیل داده‌ها و جدول‌های آماری

در این بخش، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه و یافته‌های پاسخ به گویه‌ها ارائه می‌شود.

جدول ۲: توصیف نمونه آماری بر اساس پایه تحصیلی

پایه تحصیلی	تعداد (نفر)	درصد فراوانی
هفتم	۴۲	۳۵/۰%
هشتم	۴۰	۳۳/۳%

بحث و تفسیر یافته‌ها

تجزیه و تحلیل آماری نشان می‌دهد که فرضیه اصلی پژوهش مورد تأیید است؛ تلفن همراه تحولات ژرفی در ساختار ارتباطی و فرهنگی نوجوانان شهرستان چابهار پدید آورده است.

1. کاهش تعاملات خانوادگی (فرضیه ۱): میانگین بالای گویه اول (۴/۱۲) گویای این است که حضور فیزیکی دانش‌آموزان در خانه با غیبت روانی آن‌ها همراه است. تلفن همراه به عنوان دیواری شیشه‌ای میان فرزندان و والدین عمل می‌کند که در بلندمدت می‌تواند باعث تضعیف پیوندهای عاطفی شود.
2. تغییرات الگوهای فرهنگی (فرضیه ۲): میانگین ۳/۶۵ نشان می‌دهد که نوجوانان چابهار تمایل به الگوبرداری از فرهنگ رسانه‌ای جهانی دارند که این پدیده گاه در تعارض با فرهنگ سنتی و پوشش بومی منطقه قرار می‌گیرد.
3. تأثیرات آموزشی دوگانه (فرضیه‌های ۳ و ۴): از یک طرف دانش‌آموزان استفاده درسی را مفید می‌دانند (۳/۹۵)، اما از سوی دیگر افت تمرکز (۳/۸۸) ناشی از وسوسه چک کردن مداوم شبکه‌های اجتماعی مانع بزرگی برای یادگیری عمیق است. همچنین آمار جدول ۴ نشان داد تنها ۲۰ درصد کاربران هدف اصلی خود را آموزش می‌دانند.
4. سلامت جسمانی و اختلال خواب (فرضیه ۵): نمره میانگین ۴/۰۵ در مورد دیر خوابیدن ناشی از کار با گوشی، زنگ خطر جدی برای سلامت مغز و یادگیری دانش‌آموزان در ساعات اولیه صبح است.

نتیجه‌گیری

تلفن همراه یک «ابزار ذوابعاد» و دوگانه است. نتایج پژوهش دانش‌آموزان مدرسه استعدادهای درخشان شهید بهشتی چابهار حاکی از آن است که این ابزار پتانسیل‌های بی‌نظیری در تسهیل آموزش و ارتباطات دارد، اما در صورت فقدان نظارت هوشمندانه خانواده‌ها و ضعف آموزش سواد رسانه‌ای، پیامدهای نامطلوب اجتماعی (مانند انزوای درون‌خانوادگی و اختلال خواب) و فرهنگی (تغییر در ارزش‌های اصیل بومی و ترجیح سبک‌های زندگی غیربومی) بر ابعاد مثبت آن پیشی خواهند گرفت. ایجاد تعادل در استفاده از این ابزار کلید حفظ پویایی علمی و فرهنگی نوجوانان این منطقه است.

پیشنهادها

1. برگزاری کارگاه‌های تخصصی سواد رسانه‌ای: مدارس (به‌ویژه دبیرستان شهید بهشتی) کارگاه‌هایی منظم برای دانش‌آموزان و والدین جهت آموزش مدیریت زمان مصرف رسانه برگزار نمایند.
2. قوانین خانوادگی مشترک: والدین با همفکری فرزندان ساعاتی از شب (مثلاً بعد از ساعت ۹ شب) را به عنوان «زمان بدون گوشی» در خانه اعلام کنند تا خواب دانش‌آموز آسیب نبیند.
3. تقویت فعالیت‌های جایگزین: ایجاد بستر برای ورزش‌های بومی، تفریحات گروهی، هنر و کتابخوانی در سطح چابهار جهت کاهش وابستگی به بازی‌های دیجیتال.
4. فرهنگ‌سازی استفاده درسی: تشویق معلمان به ارائه تکالیف خلاقانه مبتنی بر تحقیق اینترنتی جهت سوق دادن دانش‌آموزان به استفاده علمی از تلفن همراه.

محدودیت‌های تحقیق

- محدودیت جامعه آماری به دوره متوسطه اول که تسری نتایج به دانش‌آموزان ابتدایی یا متوسطه دوم را با احتیاط روبرو می‌کند.
- استفاده از ابزار خوداظهاری (پرسشنامه) که ممکن است برخی از پاسخ‌دهندگان به دلیل مسائل اخلاقی یا خانوادگی، میزان واقعی کارکرد گوشی خود را کمتر گزارش کرده باشند.
- کمبود منابع و پیشینه‌های پژوهشی اختصاصی پیرامون تأثیرات فرهنگی فناوری‌های نوین در بستر بومی استان سیستان و بلوچستان و شهرستان چابهار.

پرسشنامه پژوهش (طیف لیکرت ۵ درجه‌ای)

دانش‌آموز گرامی، خواهشمند است با دقت گزینه‌ای که با وضعیت شما همخوانی دارد را علامت بزنید. نیازی به درج نام نیست.

ردیف	گویه‌های سنجش	کاملاً موافقم	کاملاً مخالفم
۱	حضور در شبکه‌های اجتماعی باعث شده کمتر با والدینم گفتگو کنم.		
۲	هنگام درس خواندن، پیام‌های گوشی حواسم را پرت می‌کنند.		

ردیف	گویه‌های سنجش	کاملاً موافقم	کاملاً مخالفم
۳	گوشی به من کمک می‌کند اطلاعات علمی مورد نیاز درسم را سریع پیدا کنم.		
۴	ترجیح می‌دهم اوقات فراغت را با بازی‌های موبایلی بگذرانم تا بازی با دوستانم.		
۵	سبک لباس پوشیدن یا تکیه کلام‌های شبیه افراد پرطرفدار در فضای مجازی شده است.		
۶	کار با گوشی هوشمند تا دیروقت، مانع بیدار شدن راحت من در صبح می‌شود.		
۷	والدینم نسبت به مدت زمان استفاده من از تلفن همراه معترض هستند.		
۸	بدون تلفن همراه احساس کلافگی، تنهایی و اضطراب می‌کنم.		
۹	از تلفن همراه برای عضویت در گروه‌های درسی و همفکری با همکلاسی‌هایم استفاده می‌کنم.		
۱۰	احساس می‌کنم استفاده از تلفن همراه باعث دوری من از سنت‌ها و آداب محلی چابهار شده است.		

منابع

1. احدی، حسن و بنی‌جمالی، شکوه السادات. (۱۴۰۲). روان‌شناسی رشد و تحول در نوجوانی. تهران: نشر بنیاد.
2. باقری، علیرضا و معتمدی، زهرا. (۱۴۰۱). بررسی رابطه اعتیاد به تلفن همراه با گوشه‌گیری اجتماعی و افت تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه اول. مجله مطالعات روان‌شناسی تربیتی، ۱۸(۳)، ۴۵-۶۲.
3. زارعی، محمد و صیادی، فریده. (۱۴۰۳). فرصت‌های آموزشی فناوری‌های نوین ارتباطی در مدارس متوسطه. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۴۰(۱)، ۷۵-۹۲.
4. سرکار آرانی، محمدرضا. (۱۴۰۰). فناوری اطلاعات و تحول در ساختار آموزش. تهران: انتشارات مدرسه.
5. معیدفر، سعید. (۱۴۰۲). جامعه‌شناسی آسیب‌های اجتماعی و فضای مجازی در ایران. تهران: نشر علم.